

Andropovs första budskap till ungrarna

Miklós Harazti, ungersk författare och filosof, beskriver polisaktioner mot de som producerar samizdat-litteratur i Ungern. Han analyserar också de bakomliggande orsakerna till regimen angrepp på den relativa frihet och liberalism som funnits i det ungerska kulturella och intellektuella livet under de senaste åren. Artikeln är hämtad från den franska tidskriften TEL. Av Miklós Harazti finns en bok översatt till svenska - Arbetare i en arbetarstat, vilken rekommenderas till läsning.

Den 14 december 1982 brast en illusion i Budapest, den om toleransen: klockan åtta på kvällen trängde civilklädda poliser in i arkitekten Lazlo Rajks våning, symboliskt hem för den obeorende litteraturen. De hade valt en tisdag, för då är lägenheten smockfull av människor som kommit för att köpa samizdat. Polisen tog namnet på var och en innan de fick gå. Liknande undersökningar genomfördes i fem andra lägenheter i Budapest.

Polisen beslagtogs flera hundra kg papper, tryckta som otryckta, en Ronéo (stencil-apparat, övers. anm.) och tryckutrustning. 15 personer arresterades men släpptes följande morgon. Undersökningarna fortsatte fastän radion redan sände ut polisens kommunique angående beslagen, men utan att nämna några vid namn. Hela världen fick därmed veta att den ungerska regeringen hädanefter, lika lite som sin kollega i Warszawa, inte längre tänkte tolerera det fria ordet.

Sedan två år har Rajk varje tisdag sålt oberoende litteratur. Han hade börjat med texter som författarna själva skrivit ut på skrivmaskin, senare kunde han själv göra arbetet på natten. Innan samizdat-litteraturen trycktes, hade den sålts i hundratusentals maskinskrivna exemplar. Hans butik hade blivit en verklig institution. Då den polska armén precis hade tagit makten, uppstod i Ungern de första oberoende förlagen och tidskrifterna.

Rajks experimentverkstad erbjöd en nyhet varje vecka. Bland hans kunder fanns de minst politiserade i hela världen, samlarna. Undersökningen den 14 december föranledde ett beslagtagande av 147 tit-

lar i talrika exemplar.

SPECIELL BETYDELSE

Denna polisaktion har en speciell betydelse. Inte enbart för att den kriminaliserat samizdat-litteraturen som hittills tolererats, utan på grund av själva personen Rajk. Hans far, som bar samma namn, ledde de ungerska kommunistiska antifascisterna och blev därefter utrikesminister och även inrikesminister.

1949 utsågs han till huvudanklagad i den första stalinistiska falska rättegången i Östeuropa. Med hans avrättning började terrorn, vilken var en av de viktigaste orsakerna till revolutionen 1956.

Kadar-regeringen döpte en gata i centrala Budapest efter honom och partiet vidmakthöll hans minne och betraktade honom som sin martyr. Kadars beslut att ingripa mot Rajks son fick därmed en chock-effekt. Denna gång utspelade sig allt i legalitetens och ridderlighetens namn, men regimen underströk symboliskt polisstatens beständighet. Flera publikationer i butiken påminde om femtiotalets terror, t ex så omtalade vykort tvångsarbetsläger.

Vad kan ha provocerat regeringen till detta beslut? Rörelsen för det fria ordet har utan tvekan stärkts, men myndigheterna behövde inte frukta att de skulle förlora kontrollen. Avskedande, förlust av pass samt de svarta listorna i pressen utgjorde ett naturligt hinder för samizdatlitteraturens expansion. Den ökade friheten i den officiella pressen, parallellt med samizdat-litteraturen, hade samma effekt. Jag kan bara svara med några av de gissningar som Budapest nu flödar av.

Enligt den första hypotesen vill regeringen förstärka den mur av rädsla som finns omkring de intellektuella som sysslar med samizdat. Ett kännetecken för den ungerska demokratiska rörelsen är att den inte upprättar ett politiskt parti. Samizdat är i själva verket bara det fria ordets speciella praktik, men samtidigt upprätthåller den en fruktbar relation med det kulturella och intellektuella etablissemanget.

Detta samarbete uppnådde på nytt en spektakulär effekt i november i fjol då 79 intellektuella, inte enbart dissidenter, undertecknade en protestpetition mot den nya repression som den ungerska intelligentsian i Rumänien fick utstå. Skrivelsen satte ett starkt tryck på regeringen, som skickade två medlemmar till Rumänien där de annars inte kunnat uppnå ett dugg.

Enligt denna hypotes ansåg sålunda den ungerska regeringen att svarta listor inte längre räckte för att skrämmas. Istället för ett officiellt stöd för den ungerska saken i Rumänien, valde de en polisaktion för att påminna de intellektuella om gränserna för deras aktiviteter.

MASKNINGSSSTREJKER

Enligt en andra hypotes fruktar regeringen att de intellektuellas missnöje inför den försämrade ekonomiska situationen skall leda till att de allierar sig med arbetarna. Precis innan undersökningarna tvingades regeringen offentligt erkänna att, tvärt emot givna löften, minskade nu levnadsstandarden. Antalet vilda strejker ökade. Man måste emellertid komma ihåg att de olika samizdaterna hade en ytterst moderat ton i denna fråga. Man hoppades att regeringen skulle försöka lösa krisen genom att öka reformerna. På grund av detta kan det slag som riktats mot samizdat-litteraturen innebära ett ökat inflytande för "hökarna", de som söker lösningen i en hårdare politik.

Enligt ytterligare en teori, var denna aktion Andropovs första budskap till Ungern. Hur som helst, så har idén att Andropov - den tidigare KGB-chefen och den store taktikern i krossandet av revolutionen 1956 - egentligen skulle vara liberal, inga tillskyndare i Budapest. Enligt de ungrare som känner honom väl, är det fullständigt normalt, att ett förvånansvärt blomstrande jordbruk i jämförelse med broderländernas intresserar honom för den ungerska socialismen. Yttrandefri-

heten däremot irriterar honom, t o m i dess elementära form, för den påminner honom om sommaren 1956 precis före revolutionen.

Det ungrarna begär av COMECON är att de inte skall tvingas att föra en isolationspolitik gentemot världsmarknaden. Men de fruktar att Andropov i utbyte begär en utjämning av alla politiska skillnader med det socialistiska lägret.

UNDVIK KONKURSEN

Datomet för polisens aktion bör även uppmärksammas, för under de senaste månaderna har politiker, ekonomer, journalister och Pen-klubbsfunktionärer, genomfört en intensiv diplomatisk kampanj för att Ungern skulle erhålla ett lån från Internationella Valutafonden för att rädda landet ytterligare ett år från konkurs. Dessa herrarnas lugnade hela världen - från amerikanska kongressledamöter till organisationer för mänskliga rättigheter - om deras uppenbara liberalism, och det viktigaste argumentet var att samizdat tolererades i Ungern.

Bläcket hade ännu inte torkat på lånedokumentet, värt 600 miljoner dollar, förrän kommunistpartiets huvudorgan *Nepszabadsag* angrep västimperialismen i en brutal tongång som påminde om stalintiden. Enligt artikeln var imperialisternas avsikt att destabilisera Ungern, och deras främsta agenter var medlemmar i den demokratiska oppositionen. En vecka senare var polisen där.

Det är emellertid inte uteslutet att det rör sig om en självständig aktion från polisens sida. Man kan dock tvivla på det, ty samme Rényi, biträdande chefredaktör på partiorganet, skrev artikeln, och tillhörde de som pläderade för Ungerns sak inför IMF. Men vad som är säkert, är att hjälp västerifrån inte har hindrat den ungerska polisen, bara helt enkelt tvingat den till en paus.

Även om undersökningarna orsakade en kraftig förlust för den oberoende pressen, tog de inte död på den. Den största faran ligger i att denna aktion, som poliser ser som en seger, mer har förstört Ungerns internationella kreditvärdighet än samizdat-litteraturen. Dessa förändringar kan snabbt innebära slutet för den ungerska liberalismen, men de kan inte kväva den allmänna opinion som sätter allt sitt hopp till reformerna.

Översättning: Göran Lidén